

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

ВИЩА ТЕХНІЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ ТА ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ
ЗДОБУВАЧІВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯHIGHER TECHNICAL EDUCATION IN UKRAINE AND CIVIC EDUCATION
OF STUDENTS IN TODAY'S CONDITIONS

У статті автор аналізує стан вищої технічної освіти в Україні сьогодення у контексті громадянського виховання та формування громадянських цінностей. Теоретичний та практичний досвід засвідчує, що такий важливий аспект в освіті, як формування громадянських цінностей здобувачів-бакалаврів закладів технічної освіти України ще не став предметом спеціального дослідження. У контексті зазначених проблем фундаментального переосмислення потребують виховні завдання вищої технічної школи. Адже, враховуючи надскладну ситуацію в країні, змінюються стратегічні цілі громадянського виховання студентської молоді, концептуальні основи яких визначені в ряді нормативних документів. Вища технічна школа, крім підготовки конкурентоспроможного фахівця, має сприяти формуванню його громадянської позиції, підвищенню рівня громадянської свідомості. Також автором розглянуто виклики, з якими стикається сучасна вища технічна освіта, такі як необхідність модернізації освітніх програм, покращення матеріально-технічної бази та адаптації до потреб інноваційного розвитку економіки. Визначено акцент на процесі модернізації вищої технічної освіти, яка визначається новими соціокультурними умовами розвитку України та перспективами науково-технічного прогресу. Зосереджено увагу на якості підготовки компетентного фахівця технічного профілю, яка корелюється з вихованням особистості громадянина України. У дослідженні автор переконливо доводить, що головним завданням громадянського виховання здобувачів технічного напрямку в сучасних умовах є формування громадянськості, громадянської самосвідомості та громадянської позиції, що проявляється у приналежності до спільних справ держави, відчуття себе громадянином цього суспільства, включенням до його проблем як усвідомленої участі, вираженій у вчинках щодо внесення соціально-значущого вкладу у розвиток України.

Ключові слова: здобувачі вищої освіти, технічні заклади вищої освіти України, громадянські цінності, бакалаври «прикладної механіки», вища технічна освіта, науково-технічний прогрес, модернізація, гуманізація освітнього процесу, інноваційний розвиток, громадянське виховання, патріотичне виховання, правове виховання.

In the article, the author analyzes the state of higher technical education in Ukraine today in the context of civic education and the formation of civic values in applicants. Theoretical and practical experience shows that such an important aspect of education as the formation of civic values in bachelor's degree applicants of technical education institutions in Ukraine has not yet become the subject of special research. In the context of the above problems, the educational tasks of higher technical schools require a coordinated rethinking. After all, given the extremely difficult situation in the country, the strategic goals of civic education of student youth are changing, the conceptual foundations of which are defined in a number of regulatory documents. A higher technical school, in addition to training a competitive specialist, must contribute to the formation of his civic position, increasing the level of civic consciousness. The author also considers the challenges faced by modern higher technical education, such as the need to modernize educational programs, improve the material and technical base, and adapt to the needs of innovative development of the economy. The emphasis is placed on the process of modernization of higher technical education, which is determined by the new socio-cultural conditions of Ukraine's development and the prospects for scientific and technological progress. The focus is on the quality of training a competent specialist of higher technical qualification, which correlates with the upbringing of the personality of a citizen of Ukraine. In the study, the author convincingly proves that the main task of civic education of applicants for technical studies in modern conditions is the formation of citizenship, civic self-awareness and civic position, which is manifested in belonging to the common affairs of the state, the feeling of being a citizen of this society, included in its problems as a conscious participation, expressed in actions to make a socially significant contribution to the development of Ukraine.

Key words: higher education applicants, technical institutions of higher education in Ukraine, civic values, bachelors of «applied mechanics», higher technical education, scientific and technological progress, modernization, humanization of the educational process, innovative development, civic education, patriotic education, legal education.

УДК [378.6:62]:172.13
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/85.1.1>

Завгородній М.В.,
аспірант кафедри освітології
та педагогіки мистецтва
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
(Запоріжжя, Україна)

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Відродження уваги до проблем громадянського суспільства на тлі поглиблення кризи суспільного розвитку, викликаной

порушеннями в системах «людина–суспільство» та «суспільство–держава» є цілком закономірним, об'єктивним процесом. Ключовим її аспектом є потреба суспільного прогресу, спонукальним мотивом – незадоволення існуючим станом

речей і напрямів державно-політичного розвитку [5, с. 24].

Модернізація вищої технічної освіти визначається новими соціокультурними умовами розвитку України та перспективами науково-технічного прогресу. Якість підготовки компетентного фахівця вищої кваліфікації технічного профілю корелюється з вихованням особистості громадянина України. Поставлені задачі переведення економіки країни на шлях інноваційного розвитку вимагають не тільки адекватних змін у системі вищої технічної освіти, а й підвищення відповідальності як викладацького колективу, так і здобувачів за якість професійної підготовки.

Сучасний стан вищої технічної освіти зумовлено низкою обставин, серед яких найбільш значущими є: збільшення чисельності здобувачів при звуженні технічної галузі економіки; підвищення витрат на освітній процес з підготовки фахівців технічної галузі при зниженні бюджетного фінансування; модернізація освітніх програм підготовки здобувачів за технічними спеціальностями при старінні матеріально-технічної бази; необхідність стійкої професійної орієнтації здобувачів. Вимоги ринку праці до якості підготовки випускників технічних закладів вищої освіти України не підкріплено баченням віддалених перспектив розвитку технічної/інженерної галузі та її персоналу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор, в яких розглядають цю проблему і підходи її розв'язання. У контексті зазначених проблем координального переосмислення потребують виховні завдання вищої технічної освіти. Змінюються стратегічні цілі громадянського виховання студентської молоді, концептуальні основи якого визначені в ряді нормативних документів: Законі України «Про освіту»; Концепції розвитку громадянської освіти в Україні (2018); Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції громадянської освіти в Україні. Наказ МОН № 131 від 07.02.2024 року; у «Державній національній програмі «Освіта: Україна XXI століття», «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» [2; 3; 4]. Вища технічна освіта, крім підготовки конкурентоспроможного фахівця, має сприяти формуванню його громадянської позиції, підвищенню рівня громадянської свідомості.

У численних наукових працях (О. Алексєєва, В. Безродної, Г. Дмитренко, В. Дубровського, П. Ігнатенко, Ю. Іщенко, С. Рябова та ін.), присвячених питанням становлення громадянського суспільства, як провідну умову його розвитку та функціонування виокремлюють виховання громадянина. Теоретичним підґрунтям розв'язання зазначеної проблеми є наукові ідеї й положення теорії управління вихованням молоді, які розглянуто в роботах Б. Кобзаря, В. Крижка, В. Маслова, Н. Островерхової та ін.

Науковому осмисленню проблеми громадянського виховання здобувачів сприяють також наукові розвідки вчених, які присвячені: теоретико-методологічним засадам формування громадянської культури (Н. Дерев'янка, В. Іванчук); основним напрямкам та чинникам громадянської соціалізації здобувачів (В. Шабанов); організації громадянської освіти (І. Галактіонова, А. Ковтюк, Т. Ладиченко, О. Мальцева, Л. Мисик); виявленню педагогічних умов громадянського виховання особистості (В. Астахова, Є. Берднікова, І. Бех, В. Івашковський); психологічним аспектам становлення громадянськості особистості (Л. Снігур) та розвитку громадянської спрямованості особистості (М. Боришевський); формуванню громадянських цінностей (Л. Корінна) та громадянської позиції (Н. Корпач).

В останні десятиліття предметом посиленої уваги ряду науковців стали теоретико-методологічні проблеми виховного процесу, зокрема організації процесу виховання студентської молоді (І. Бех, С. Карпенчук, О. Киричук, М. Красовицький, О. Сухомлинська та ін), а також питання громадянського виховання здобувачів у ЗВО (І. Соколова, І. Сопівник, Р. Сопівник, О. Шестопалюк та ін.) [1, с. 4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових педагогічних джерел також засвідчив, що такий важливий аспект в освіті, як формування громадянських цінностей здобувачів закладів технічної освіти України ще не став предметом спеціального дослідження. Визначені позитивні результати та досягнення не змінюють загальної ситуації у цій галузі, а кількість проблем зростає. Заклади вищої технічної освіти готують фахівців, які нерідко, на жаль, виявляються незатребуваними, адже вони не встигають пристосовуватися до інноваційних суспільних процесів, що швидко змінюються та не завжди встигають відповідати в достатній мірі економічним та соціокультурним умовам.

Криза системи вищої технічної освіти, її особлива гострота, обумовлені розвалом промисловості 90-х років та інших галузей матеріального виробництва, для яких готуються інженерні та технічні кадри. На сьогоднішній день постає вкрай суперечлива ситуація: стратегічна необхідність відродження промисловості – основи добробуту і могутності країни, а отже, підготовки відповідних інженерних, технічних та наукових кадрів, здатних вивести країну на найпередовіші рубежі науково-технічного прогресу, та тактична необхідність орієнтувати підготовку кадрів у технічних ЗВО на ринковий попит, якому не потрібні такі кадри, або ж готувати за рахунок бюджету країни висококваліфіковані кадри для інших країн.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Проаналізувати стан вищої технічної

освіти України в контексті громадянського виховання здобувачів та формування громадянських цінностей.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Якщо говорити про стратегію освіти, то ринок – це об'єктивна реальність, яку не можна не брати до уваги. Життя наполегливо вимагає зміни та удосконалення чинної системи технічної освіти, яка має бути адекватною задачі підвищення ролі фахівців технічної галузі у соціально-економічному та науково-технічному прогресі суспільства. Необхідний ретельний та інтенсивний пошук тих можливостей, підходів та рішень, які дозволять у нових умовах розвивати технічну освіту відповідно новим технологічним та соціальним вимогам. Вирішення всіх цих завдань передбачає участь фахівців найрізноманітніших наукових галузей. Однак, питання ключових понять проблеми, вихідних методологічних принципів її вирішення та соціальних орієнтирів залишаються прерогативою соціально-філософських, соціологічних, педагогічних та, загалом, гуманітарних досліджень. Зокрема, на нашу думку, необхідно приділити особливу увагу вивченню соціокультурних факторів ефективності освітнього процесу, пов'язаних з особливостями сприйняття здобувачами різних сторін освітнього процесу у технічному ЗВО.

Сьогодні багато критики можна чути з приводу того, що технічні ЗВО виконують не властиві їм функції: готуючи педагогів, психологів, соціальних працівників, фахівців зі зв'язків з громадськістю, економістів і навіть створюють у своїй структурі гуманітарні факультети та цілі інститути. З одного боку, такі явища це спосіб виживання технічних ЗВО, тому що набори здобувачів за подібними напрямками мають на меті контрактну основу, а з іншого – поява великих структур гуманітарного профілю всередині технічних ЗВО сприяє гуманізації та гуманітаризації технічної освіти, подоланню «технічної вузької підготовки». Ми вважаємо, що це істотно впливає на підвищення можливостей громадянського виховання майбутніх фахівців, що вкрай необхідно для духовного і економічного відродження нашої країни.

Сучасні технічні ЗВО є невід'ємною складовою української системи професійної освіти. Динамічні зміни 90-х років XX століття та початку XXI століття дозволили сформувати адекватну сучасним соціокультурним умовам, економічним та політичним потребам держави структуру багаторівневої вищої освіти. Незважаючи на суттєве звуження технічної галузі, завдання реструктуризації економіки та зростання її потреби у науковому підґрунті, збільшує попит у технічних кадрах.

Виведення країни на шлях інноваційного розвитку неможливий без підготовки високо-

професійних спеціалістів. У цій справі головна роль належить професорсько-викладацькому складу, їхній громадянській позиції. Елементи дистанційного навчання, формування віртуального освітнього середовища відповідають загальним тенденціям у молодіжному середовищі, але, водночас, це веде до втрати діалогічності навчання, що має важливе значення у формуванні національного вектора розвитку освітньої культури та громадянськості здобувачів. Пануючі в інформаційно-комунікативному просторі ідеологія, цінності загрожують іншим цінностям, насамперед, традиційним (сімейним, національним, громадянським, патріотичним тощо). Бо об'єднати цінності інформаційного суспільства та ментальних груп здатна лише національна ідентичність, що реалізується в системі освіти, на яку суспільство покладає відповідальність за становлення та розвиток особистості, яка повинна мати стійкий етнокультурний фундамент, на основі якого можливе виховання громадянських цінностей здобувачів.

Проблема громадянського виховання у сучасних технічних ЗВО сьогодні, як правило, вирішується фрагментарно, на жаль. Фактично безсистемно, незважаючи на комплексний характер громадянського виховання, здійснюється реалізація його складових – трудового, патріотичного, морального, правового виховання. Неузгодженість зусиль знижує результативність громадянського виховання та формування громадянських цінностей здобувачів технічних ЗВО. За соціологічними опитуваннями, велика кількість випускників ЗВО України (половина лікарів, вчителів, 75% спеціалістів сільського господарства) не працюють за спеціальністю. У сфері технічної освіти таких близько 70%. Виникають питання: як оцінювати діяльність освітніх закладів, що випускають незатребуваних і не бажаючих працювати за спеціальністю фахівців, більшість з яких навчалася за рахунок держави? Чому держава має оплачувати задоволення приватних потреб громадян, які не дають належної соціальної віддачі? Ці та інші питання актуалізують постановку проблеми громадянського виховання та формування громадянських цінностей здобувачів у системі вищої професійної освіти взагалі і технічної зокрема.

Аналіз сучасного стану громадянського виховання у ЗВО свідчить про те, що воно не тільки має низькі результати, що виражається в негативних явищах у студентському середовищі: зниження якості професійної підготовки, безвідповідальності професійного вибору, низькому рівні громадянських характеристик здобувачів, а й про невідповідність управлінським механізмам та впливам потребам його організації.

В Україні на рівні держави вже тривалий час діють державні програми національно-патріотичного виховання громадян. Але, оскільки

патріотичне виховання лише частина громадянського, воно не вирішує проблему організації виховання в єдності завдань морального, трудового, правового, естетичного та фізичного виховання, всебічно розвиненого та компетентнісного фахівця, здатного гармонійно поєднувати особистісні інтереси з суспільними потребами. Громадянське виховання здійснюється не в рамках усіх соціальних інститутів суспільства, а переважно – у межах його виховних систем.

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Підсумовуючи вищевикладений матеріал, наголошуємо, що на сьогоднішній день існує нагальна потреба вирішувати проблему громадянського виховання здобувачів закладів вищої технічної освіти України системно, комплексно, адекватно новим вимогам суспільного запиту. Головним завданням громадянського виховання здобувачів у сучасних умовах є формування громадянськості (громадянськість – це певна позиція людини щодо своєї держави та народу. Ця позиція проявляється у громадянському самовизначенні особистості. Йдеться насамперед про відчуття єдності із своєю державою та суспільством, любов до Батьківщини, готовність долати життєві труднощі і т. ін.) [9, с. 86], громадянської самосвідомості та громадянської позиції, що проявляється у приналежності до спільних справ держави, відчуття себе громадянином цього суспільства, включеним до його справи та проблем як усвідомленої участі, вираженій у вчинках щодо внесення соціально-значущого вкладу у його розвиток. Система вищої освіти, охоплюючи своїм впливом основну частину молоді, володіє практично необмеженими потенційними можливостями впливу на

виховання справжнього громадянина своєї Батьківщини. Громадянина, що має право на власне бачення, волевиявлення, в єдності з обов'язками перед суспільством та державою. Підсумовуючи, слід зазначити, що громадянська компетентність особистості є важливим чинником розвитку українського суспільства, особливо сьогодні, становлення його як громадянського, тому її формування (насамперед у молоді) потребує цілеспрямованих зусиль як влади (центральної та місцевої), так і освіти, а також широких кіл громадськості [9, с. 87].

Подальшими перспективами в даному напрямку ми вважаємо аналіз формування громадянських цінностей бакалаврів прикладної механіки у закладах вищої технічної освіти України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гребеник Т.В. Управління процесом громадянського виховання студентів вищого навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.06 Суми, 2011. 283 с.
2. Закон України «Про освіту» Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-p#Text>
4. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції громадянської освіти в Україні. Наказ МОН № 131 від 07.02.2024 року.
5. Шайгородський Ю. Громадянське суспільство у пошуках нових смислів і практик. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна № 1111, серія «Питання політології»*. 2014. С. 22-28.
6. Шевчук Т. Громадянська компетентність як елемент формування особистості майбутніх фахівців. *Молодий вчений*. 2018. № 4.1 (56.1). С. 85-88.